

НАЙ-МЛАДАТА СЪВРЕМЕННА БЕЛЕТРИСТИКА

Елка Константинова

Младите, ония, които сега дебютират в българската белетристика, имат редкия шанс да се учат на художествено майсторство не само от класиците, но и от редица значителни съвременни творци като Емилиян Станев, Георги Караславов, Йордан Радичков, Камен Калчев, Богомил Райнов, Павел Вежинов, Николай Хайтов, Андрей Гуляшки, Ивайло Петров, Георги Мишев, Генчо Стоев. . . , да дишат атмосферата на един небивал подем на жанровете в художествената ни проза, която непрестанно се обогатява с нови, разнообразни, самобитни таланти. Защото разцветът на белетристиката е най-очевидният и безспорен факт в съвременния ни литературен живот. Нейното тематично, жанрово и стилово многообразие е резултат от едно дълбоко и богато вътрешно осмисляне и движение. На този плътен и колоритен фон проявите на най-младите понякога ни изглеждат плахи, неуверени опити, склонни сме да ги отречем и да забравим някогашните дебютни несполуки на мнозина значителни творци.

През последните няколко години нашата белетристика се обогати с нови произведения от Емилиян Станев, Йордан Радичков, Камен Калчев, Ивайло Петров, Блага Димитрова, Богомил Райнов, Андрей Гуляшки, Дико Фучеджиев, Атанас Наковски, Димитър Вълв, Вера Мутафчиева, Любен Дилов, Дончо Цончев, Кольо Георгиев, Кольо Николов и редица други, в които се поставят жизнено и остро съществени проблеми на съвременността и се разрешават в една или друга степен задълбочено и интересно, на различно художествено равнище, но почти винаги с професионална вещина и сърчност. Най-плодоносно е развитието на белетристите от средното поколение, които са вече в творческа зрелост, в разцвета на духовните си сили и постигат безспорни и значителни художествени завоевания в областта на романа, новелата и късия разказ. Но и всред многочислената плеяда на представителите на младото поколение вече се открояха няколко имена, няколко сериозни постижения, в които съвременните социално-психологически проблеми се разрешават оригинално, с нов поглед и актуално идейно-философско преосмисляне. Става дума за книгите на Станислав Стратиев („Самотните вятърни мелници“ и „Дива патица между дърветата“), на Любен Петков („Зелените хълмове“), на Владимир Зарев („Неспокойни чувства“ и „Така хубаво, мъчително, безкрайно“), на Георги Марковски („Желязната стълба“), на Георги Данаилов („Деца играят вън“). . . Това са безспорно талантиливи белетристи със свой вътрешен свят, със свой поглед върху живота и с оправдано авторско самочувствие. Техните разкази и повести са със значителна обществена проблематика, звучат като искрени изповеди на едно ново поколение със свои специфични идейно-естетически търсения, които са в унисон с основните тен-

денции на зрялата ни художествена проза. В тях откриваме наченките на едно непознато досега младежко светоусещане и градивни новаторски тенденции, откриваме едно дръзновено експериментиране.

Радостно явление в младата проза през последните години са и книгите на Димитър Ярѐмов, Банко Банков, Димо Димовски и Симеон Янев.

Психологическата прозорливост и изтънчеността на възприятията у Владимир Зарев, очарователната артистичност, непосредственост и лирическа обогареност на Станислав Стратиев, драматичната жизнена сила на Любен Петков. . . са сигурна гаранция за раждането на нови дарования в съвременната белетристика. Те избягват утъпканите пътища и подражателството, отричат преднамереността в търсенето на художествения образ, избягват предпоставените, натрапени тези. Правят своя принос в развитието на пластико-изобразителната култура на съвременната проза, допринасят за нейното тематично и жанрово многообразие.

Свежо и оригинално се изливат жизнените им впечатления, подчинени на определени и ясни морално-етични концепции, които определят и цялостната вътрешна структура на произведенията им. Такова органично единство и взаимнообоснованост на мисли, чувства, преживявания и структурни особености откриваме в новите книги на Станислав Стратиев („Дива патица между дърветата“) и на Владимир Зарев („Така хубаво, мъчително, безкрайно“) — най-ценните и интересни явления в младата проза през 1972 г. При тях това единство е резултат от яснотата и целостността на оригиналното им белетристично виждане (Стратиев е изрично експресивен, а Зарев — съдържан и самовглъбен), от стройната и оформена система на гражданските и естетическите им възгледи. Те пишат за съкровени неща, за онова, което най-силно ги е развълнувало и върху което най-продължително и съсредоточено са мислили, предпочитат вътрешното психологическо състояние и задълбочената размисъл.

В новата книга на Владимир Зарев, както и в новелата му „Хубав живот“ (печатана в кн. 11, 1972, на сп. „Септември“) се чувствава значително израстване и разширяване на тематичния кръг. Младият автор окончателно излиза от рамките на аз повествованието и смело навлиза в работническата проблематика, като се стреми да обгърне по-цялостно съвременната личност, нейната богата и противоречива душевност. При него психологизмът вече не е само една страна от вътрешното движение на образа, а неизменна същност на неговото художествено битие. Той тръгва от нюансите и детайлите на работническото всекидневие, за да стигне до сериозен социален или психологически проблем; привлича го изкуството на полутоновете, на недоизказаното и загадъчното (оттук произлиза понякога впечатлението за неяснота и неопределеност на жизнените му позиции). Лирично-асоциативното начало намира благодатна почва в психологически задълбочената му проза от последните две години. Особено в най-хубавите му новели: „Разграждат двора“ и „Хубав живот“, където Владимир Зарев доказва своя художествен усет за многообразието и конфликтността на съвременния работнически живот и вродената си тънка чувствителност към тъжните човешки съдби.

Много характерна за търсенятия на младата ни художествена проза е книгата на Станислав Стратиев „Дива патица между дърветата“. В центъра на тази повест са обликът и съдбата на младия съвременник и вероятно интимното битие на автора е близко с това на героя му. Стратиев ни убеждава чрез лирическата обогареност и емоционалната топлина на разказа си, че в същност говори за себе си, изповядва личния си опит, обобщавайки интересните си жизнени наблюдения в символични образи, в сполучливи белетристични находки, които са действително откритие за съвременната ни млада белетристика.

Те са твърде типични за нейните търсения, за стремежа ѝ към обогатяване на лирическата и сатирико-изобличителната багра, към улавяне специфичния аромат на обстановката, към едва доловимите промени на вътрешното психологическо състояние. Повествованието на младия белетрист излъчва замайващ дъх на тревя и горчиви билки, ухае на липа и свежест.

„Огромните стени на крепостта хвърляха вече сянка, вятърът понесе белите парашути на глухарчетата, майски бръмбар се препъваше в тревите и ядосано бръмчеше. . . Лежах по гръб на топлата земя, без да мисля, гледах небето и усещах вятъра, който прескачаше стените и тичаше безшумно вътре в крепостта. . .“

През погледа на младия човек нещата приемат особени очертания, понякога дори причудливи форми. И ние разбираме как той гледа на света, как мисли и чувствава, какво го възмущава, на какво се надява. . . Неговото съзнание възприема поетично и възторжено природата, любовта, красивата, честната постъпка. . . , а срещу всяка несправедливост реагира остро, непримиримо, болезнено. Затова лирическото повествование често се заменя с иронично-изобличителното; поетично вгълбената интонация прелива в язвително-сатирична или в артистично духовита, закачливо-игрива.

Тънкото чувство за хумор и богатото въображение на автора спомагат за пъстротата и разнообразието на белетристичния рисунък, за неговия размах.

Младият герой на Стратиев не е активен участник в събитията, не е още действена, енергична, амбициозна движеща сила. Напротив, той преди всичко съзерцава живота около себе си с дълбоко вътрешно съучастие и съпреживяване, размишлява върху неговата сложност и противоречивост, анализира и преценява всяка чужда постъпка. С болезнено изострена чувствителност, характерна за днешното младо поколение, и с тревожно напрежение наблюдава околните и себе си. Той е в процес на оформяне и ферментирание. Сашко (така се нарича главният герой в „Дива патица между дърветата“) не предприема нищо, за да предотврати несправедливото си уволнение от крепостта, където работи като екскурзовод, нито за да си възвърне любовта на Ася, не воюва за бъдещата си кариера и за личното си благополучие. . . Умее търпеливо да чака, да се надява, да опознава истинския живот (Сашко дълго и напразно чака писмо от Ася и съобщение за влизане в университета). Не чрез външно действие, а чрез вътрешна издръжливост и съпротива той отстоява честните си младежки позиции. Чувството му за достойнство, човешката му гордост и присъщата за младостта му абсолютна безкомпромисност се проявяват в цялостното му поведение и в ясното му, принципно отношение към хората. Тъй че той в същност само външно е неактивен и нееден.

Безшумно, но с твърдо постоянство и вътрешна увереност израства един честен и високодобродетелен характер, една преждевременно зряла и умъдрена, духовно развита съвременна личност. Защото Сашко, колкото и да е млад и ненапълно оформен, е вече личност в перспектива — хармонична, уравновесена, мислеща. Способността му да съзерцава активно живота (също доста характерна за съвременното младо поколение), да съзерцава с рационално и емоционална заангажираност и съсредоточеност е щастлива предпоставка за натрупване на жизнен опит и мъдрост.

Въображаемите разговори и разгорещените спорове, които Сашко води в древната историческа крепост с цар Траян и Атила, драматичните му вътрешни диалози, задълбочените му оценъчни размисли за историческото минало и социалистическото настояще. . . това са все ефикасни средства за духовно усъвършенстване, за постоянно обогатяване на вътрешния му мир. Така в индивидуалната съдба на Стратиевия герой се оглежда един основен процес на нашата социалистическа съвременност: бързото духовно узряване

на младото поколение. Предимствата на неговото съвременно младежко сътоусещане и силата на неговия характер тук са очевидни — проявяват се в мъжественото отстояване на себе си, на своята правда, на гражданска доблест и честност.

Героят на Стратиев не избира лесния път за печелене на пари, който открито му се предлага, не се отказва от трудно постижимата си мечта да следва в университета. Отвращава се от търгашеските домогвания на съгражданите си, от еснафското благополучие и равнодушното покорство на някои провинциални кариеристи. Отегчават го скучаещите младежки физиономии в провинциалния кафе-бар и в ресторанта на „Балкантүрист“, а гражданската им апатичност и безпросветният им егоизъм събуждат гневния му протест. Тук се крие и източникът на гражданския патос в повестта „Дива патица между дърветата“ — патос на изобличението, който се излива в безмилостните младежки иронично-саркастични обобщения. Здравите обществени и морално-етични принципи на Сашко обуславят вътрешната му сила и издръжливост. Неговите проблеми не са лесно разрешими; той вече е разбрал, че животът не е просто и лесно нещо. Има свои източници на страдания и душевни конфликти, но е стъпил на здрав терен и непременно ще си пробие път в живота, ще намери своето достойно място в съвременното ни общество. Това убеждение за бъдещата съдба на младия човек от типа на Сашко ни се внушава чрез цялостната идейна и художествена тъкан на творбата.

Героят на Стратиев е извънредно чувствителен, лесно нараним и деликатен по душевно устройство, склонен е към мъчителни самоанализи; прекалено възискателен е към себе си, но благодарение на вътрешните си морални сили и нравствената си устойчивост не се лута напразно и безсмислено в безизходни противоречия, не изпада в отчаяние и резигнация.

Авторът използва богатите си впечатления от юношеските и студентските години и най-вече от първите сериозни контакти на младия съвременник с трудовото всекидневие, където се преоткриват духовните ценности. Всяка неправда избухва в него, всеки контакт с хората в процеса на труда го обогатява, затвърдява моралните му устои и обществените му позиции, които пряко и лаконично са синтезирани в следния къс диалог (между Сашко и неговата майка):

„— Не мога да отварям всички врати — уморено казах аз — само защото някой ми е казал. Утре могат да ми кажат друго. . .

— Няма да отваряш — каза тихо тя. — Ти си човек, не си ключ за всички врати. Родила съм те човек.“

Станислав Стратиев подобно на Владимир Зарев и Любен Петков във втората си книга излиза от камерността на вътрешното преживяване, от ограничения кръг на интимното младежко битие и навлиза в по-сериозна и значителна социална проблематика; насища повестта си с утвърждаващ и гражданско-изобличителен патос. Носители на утвърждаващото и изобличителното начало тук са и множеството второстепенни герои, с които Сашко се сблъсква: Чохаджян, „купувачът“ на местната сладкарница Митака, студентът Рилко, яростно воюващите помежду си семкаджии, фотографът на табла за охрана на труда, национализираният „собственик“ на острова. . . Това са все ярко индивидуализирани герои, битово и социално детерминирани, които създават облика на провинциалния дунавски град. Живи, колоритни изображения се нижат пред очите ни като заснети от кинокамера, органично обединени в един жизнен и художествен синтез.

Оригиналният замисъл на Стратиев създава и оригиналната композиция на повестта. Тя е изградена върху десетина отделни миниатюрни откъса, свързани чрез присъствието на едни и същи герои, чрез развитието на една обеди-

няваща художествена идея, обогатена и акцентувана чрез повтарящи се организиращи структури, които внасят символично значение в сложния повествователен поток.

На повестта на Станислав Стратиев „Дива патица между дърветата“ се спрех по-обстойно, защото обликът на младия съвременник тук е най-цялостен и завършен. У него има нещо много привлекателно и респектиращо: психическото му здраве, душевната му бодрост и издръжливост, мъжественост и сила за устояване на самия себе си. Неговата битка за многостранно и хармонично изграждане на характера, за създаване на нова мяра на хуманност и душевна красота е напълно съзвучна с повелите на нашето време.

Творческото неспокойствие, тревожното напрежение в трескавите търсения на нови теми и нови, синтетични структурни форми и изразни средства характеризира младите, но вече утвърдени автори Любен Петков, Станислав Стратиев, Владимир Зарев. То е най-сигурният белег за истинско творческо горене, за наличието на талант.

Специално внимание заслужават и книгите на дебютиралите през поминалата година млади белетристи: Георги Марковски („Желязната стълба“), Рашко Сугарев („Ние, праведните“), Весела Люцканова („Животът — това безкрайно вълнение“), Веселин Касабов („На прокълнатия хълм“) и Милан Ангелов („Засечка на оръжията“). Това са автори, които имат какво ново да ни кажат за своето поколение, за интересите и вълненията му. В техните произведения съвременната младеж разкрива неподозирани черти от своето интимно ежедневие, поднася ни своите тревоги и проблеми, своите конфликти и драми.

Стремежът на петимата млади автори, които дебютираха през 1971 г., към богатство и дълбочина на проблематиката е искрен и спонтанен, разказите им са плод на вътрешна необходимост, а не на самоцелна творческа амбиция и самолюбие. Някои от тях разказват несръчно и плахо (Милан Ангелов и Веселин Касабов), но винаги откровено, от сърце, под напора на спонтанно бликнали чувства и правдиви наблюдения. Дори и когато са още далеч пред прага на истинската литература, не умеят да изграждат характери, вземат прибързани решения на сложни жизнени проблеми, увличат се неволно по външни похвати — те ни вълнуват с интересните си замисли, правят ни впечатление с трезвия си поглед върху живота. И най-важното: стремят се да излязат от камерността, от ограничения кръг на интимните младежки преживявания и да навлязат в значителната социална проблематика на съвременността. (Безспорно най-голям успех в това отношение има Любен Петков със „Зелените хълмове“, с очерците си за Добруджа и с новите си новели, печатани в кн. 3, 1972 г. на сп. „Съвременник“.)

Споменатите млади автори се стремят да не разкрасяват и да не изопачават действителността. Изкуственото естетизиране на повествованието не им е присъщо, съзнателно избягват техническите трикове и екстравагантните белетристични похвати, придържат се към обективната логика на събитието и характера.

Наистина най-радостното при тях е, че не се мъчат преднамерено да създават „модерна“ на всяка цена алегорична проза, че не робуват на „модерни“ догми и постулати, че не се увличат по асоциативните книжни преживявания, по „интелигентски“ пози и превземки. Респектира ни тяхното спокойно, уравновесено отношение към жизнените неудачи, психическата им издръжливост и вярата им в утрешния ден. Чрез техните разкази и повести опознаваме духовните предимства на нашата младеж, видени отвътре, от самите нейни представители. Отсъствието на дистанция при отразяване света на съвременния млад човек е основното предимство на младата проза пред всички ония автори

от възрастното и средното поколение, които третират в творбите си същите проблеми.

Наистина у някои млади автори съзираме опасност от прекалено творческо самочувствие и самодоволство, но би трябвало да ги отдадем на младостта им и на недостатъчността от житейска опитност и мъдрост.

В произведенията им се говори предимно за млади хора, които имат своите трудни разрешими проблеми, свои източници на страдания и душевни конфликти, но които са стъпили на здрав терен, осигурени са от обществото и по един или друг начин се справят с живота. Не се лутат напразно и безсмислено в безизходни противоречия, не изпадат в абсолютна безпътница, не демонстрират болезнен, фалшив интелектуализъм.

В периода на развитото социалистическо общество, когато литературата ни воюва за многостранно и хармонично изграждане на човешкия характер, за създаване на нови измерения за хуманност и душевна красота, гласовете на младите белетристи звучат в унисон с бодрите и мъжествени интонации на нашето време. Това са гласове, различни по тембър и плътност, по увереност и колебливост.

В разказите на дебютиралите през 1971 г. белетристи отсъства психологическата проникновеност на Владимир Зарев, артистичната лекота на Станислав Стратиев, драматичната конфликтност и жизнена убедителност на Любен Петков, но свежото, оригиналното, новото в мислите, в чувствата на героите им и интересните понякога търсения в белетристичната им техника ни задължава да ги приемем, да подходим внимателно и деликатно към всеки един от тях. Тематичните и стилистичните им усилия заслужават специалното внимание на критиката, защото са искрени, породени от вътрешна духовна нужда.

Те внасят в белетристиката ни една нова чувствителност и мисловност, нови жизнени впечатления, нов поглед върху съвременния свят. Животът неудържимо ги привлича с богатството и многообразието си, опиянява ги с динамичността си, с милионите си съблазни. Увереността им, че в нашия живот, в нашия съвременен свят всеки ще намери своето място, ще изгради своето лично щастие, се обуславя от сигурността, която социалистическото общество е осигурило на отделната личност. Тази увереност е най-солидната база, върху която индивидът разгръща природните си дарби, осмисля по един или друг начин съществуването си. На фона на обществената осигуреност всички лични драми и вътрешни конфликти, всички семейни, любовни, интимни неуспехи и разочарования се възприемат естествено, без излишно драматизиране. Героите не стигат до трагизъм и отчаяние и защото са млади хора, пред които животът тепърва ще се разгръне.

Сюжетните предпочитания на петимата млади белетристи към вътрешния свят, към интересите и вълненията на тяхното поколение са напълно обясними и закономерни. Всички случаи и събития в петте сборника с разкази са центрирани около проявите на младежта в различните области на съвременния живот. С това тези книги преодоляват една типична слабост на младата ни художествена проза от близките години: оскъдността на жизнен материал, затварянето в детските и юношеските спомени. И въпреки че и петимата автори се нуждаят от задълбочаване на характерите и от изясняване на идейно-нравствените концепции, че още нямат свой глас и свой почерк в литературата, те се налагат на нашето внимание преди всичко със свежестта от жизнените си впечатления.

Между петимата белетристи, за които става дума, Рашко Сугарев е най-добър майстор на късия експресивен разказ, най-добре владее техниката на създаването му, притежава вроден усет към стегнатата композиционна форма.

Прави впечатление неговата неутолима жажда за различни сюжетни ситуации, отсъствието на обединяващ център на творческото му любопитство, както и отсъствието на зряла, обобщаваща мисъл. Сякаш са неограничени впечатленията му от живота в столицата, в провинциалните градчета, в селата; неизброими са срещите му с младежи, старци, деца, войници, студенти, железничари, адвокати, ловци, инженери, геолози, партийни секретари, шофьори, „бивши“ хора, лумпени. . . Лекарската професия му осигурява възможност да надникне навсякъде, да изостри наблюдателността си, да обогати представите си за съвременния живот. Но младият белетрист не заживява непосредствено и интензивно със своите разнообразни герои, в известна степен е дори равнодушен към многобройните човешки съдби и драми. Оттук в неговите разкази иде впечатлението за отсъствие на дълбочина и съпреживяване при отразяване на сложните психологически ситуации и конфликти. Само в най-хубавите от тях зад обективния, лаконичен начин на повествование се крие истински вътрешен драматизъм.

В това отношение Георги Марковски е по-дълбок и моралната му проблематика е значително по-избистрена. Докато Рашко Сугарев е готов да пише за всичко независимо от интелектуалния и емоционалния си опит, то Георги Марковски има свой определен кръг от творчески интереси, свой свят, в който винаги намира нови жизнени аспекти. Неговата актуална социална проблематика е по новому пресмислена, реализирана с нов, социален патос, характерен за младото поколение. И най-главното — Марковски никога не заема позицията на незаангажираност и неутралност по отношение на своите герои. Него особено силно го вълнува проблемът за свободното време и за скуката — това непоносимо бреме на част от съвременната младеж. Авторът мъчително изстрадва неумението на някои свои герои да оползотворят свободното си време, да се преборят с това ново зло, което той схваща като важен социален и нравствен проблем. Ужасени от повторемостта на своя живот, неговите герои тягостно и болезнено преживяват собственото си безволие и вътрешна неорганизираност. А писателят заема позицията на техен вътрешен съдник, на тяхна чувствителна младежка съвест.

Весела Люцканова е също така явна на правдата за съвременния живот, но благодарение на женската си интуиция долавя понякога по-тънко от останалите млади автори неувимите нюанси в преживяванията на героите си, долавя по-непосредствено правдоподобни житейски ситуации. Нейната сила е в познаването на женската душа и света на съвременното дете, в артистичното пресътворяване на интимната, недоизказана мисъл, на романтиката в юношеското светоусещане.

Първата книга на варненската писателка Веселина Цанкова „Защото съм Мария“ (1972) също прави приятно впечатление с познанията върху света на съвременната жена, с ясните и определени интереси и предпочитания на авторката към психологическия детайл.

Присъствието на талант откриваме в книгите на Георги Марковски, Рашко Сугарев и Веселина Люцканова. Но докато у Рашко Сугарев има нещо предпазено в търсенето на новата красота и правда, у Георги Марковски и Веселина Люцканова преоткриването на духовните ценности става спонтанно, непосредствено. Те отделят по-голямо внимание на героя, отколкото на настроението и на общата емоционална атмосфера и чрез обединяващия си интерес към героя стават по-цялостни, по-завършени и устойчиви в позициите си, по-органични в трактовката на жизнения проблем. Георги Марковски по-дълбоко от останалите разбира на какво точно се дължи промяната и израстването на новия човек. В новелата си „По желязната стълба“ той разработва в нов аспект работническата тема с оригинални стилово-композиционни сред-

ства; не регистрира живота, а има какво ново да ни каже за него. Проблематиката на зрялото социалистическо общество в неговите разкази е сравнително най-центрирана и изяснена от определени позиции. В същност Рашко Сугарев е количествено по-проблемен и значително по-разнообразен, но Марковски е по-искрен, по-дълбок и пряк, по-истински. И което е особено важно: той има сравнително най-определени позиции от останалите четирима поради активното си съпребивяване и участие в съдбата на героите. По отношение на изяснените жизненни и идейни позиции след него иде Веселина Люцканова, която по женски интензивно участвува в живота, който описва, налага своите оригинални решения в нови аспекти. Тя умее подобно на Марковски да възпроизвежда колоритно и пълнокръвно вълнуващите срещи, разделите и разговорите, в които се реализират младите хора, умее да види по свой неповторим начин младежките увлечения и разочарования; чрез женското си активно съучастие и състрадание да им придаде интимно-задушевно звучене. Напълно е чужда на опасното равнодушие и апатията, които застрашават известна част от съвременната презадоволенa и разглезена градска младеж. Заразните бацили на безразличието и пълната увереност в себе си не са я докоснали.

За съжаление останалите двама — Милан Ангелов и Веселин Касабов, — които също имат какво да ни разкажат за своето поколение и не са лишени от жизнен опит и известна мъдрост, са все още далеч от истинската художествена проза. Те не умеят да изграждат характери, да реализират с художествени средства инак интересните си замисли. При тях отсъства белетристичното виждане и професионалното повествователно умение. У Милан Ангелов се натъкваме и на твърде познати и лекомислени решения на сложни жизнени проблеми. А Веселин Касабов много се увелича по външни похвати.

У петимата автори, дебютирали през 1971 г., в доста различна степен се чувства неувереността, отсъствието на цялостно изграден вътрешен мир, на ярка индивидуалност и самобитност. Между тях Рашко Сугарев е стъпил на най-богат жизнен терен и несъмнено е най-професионално обигран и ловък. За жалост не така уверен и твърд е той в позициите си, в морално-етичните си критерии и оценки на различните човешки постъпки. Композиционното неумение и неувереността на изобразителния шрих пък са слабото място на останалите двама талантливи млади автори.

Различието в оценките на критиката (става дума за статиите на Тончо Жечев, Николай Янков, Румяна Узунова, Огнян Сапарев, Здравко Чолаков. . .) за петте сборника с разкази от поредицата на библиотека „Смяна“, 1971 г., естествено създаде известно впечатление за объркване на идейно-естетическите критерии. За съжаление различните мнения не прераснаха в творческа дискусия, която в подобен случай е най-подходящото и сигурно средство за откриване на истината. Още повече като става дума за утрешния ден на българската белетристика, за нейното твърде обещаващо и обнадеждаващо бъдещо развитие.

През 1972 г. дебютите в белетристиката не са толкова противоречиви; по-компактни и единни са търсенията на авторите, по-смело е навлизането им в съвременната тема. В първите книги с разкази на Димитър Коруджиев („Ще мине време“), Янко Станоев („Билет за отиване“), Николай Стоянов („Хубав ден за всички“), Димитър Тенчев („И люляци и каски“) присъствува художественият, белетристичният поглед върху съвременния свят. Радостно впечатление прави ранната професионална обиграност, техническата стръктост и добрата езикова култура на споменатите по-горе автори. Ще се спрем поотделно на техните сполучливи дебюти, защото всеки от тях е в една или друга степен обещаващо начало.

Ясният и мъдър поглед върху живота е изненадващ у Димитър Коруджиев, който преценява човешките постъпки и характери като зряла и житейски опитна личност. Най-ценното в неговата първа книга с разкази е задълбоченото и мъдро разбиране на съвременната действителност, умението му да търси скрития смисъл на всяко човешко поведение, на всяко събитие от привидното неинтересното ежедневие на своите герои. А те са от различни социални среди, на различна възраст и степен на духовно съзряване.

Пред нас е едно ново, свежо дарование с тънка чувствителност и вродена артистичност. Без заплетени белетристични ходове, без изненадващи сюжетни находки и обрати младият автор умее да изгражда интригуващо и узлекателно повествование, да композира стройно и завършено кратки синтетични разкази с вътрешен драматизъм и вълнуващ лиризм. В най-сполучливите между тях — „Гларуси“, „Между двама“, „Ще мине време“, „Нашият живот, моето момиче“ — се чувства професионално майсторство в овладяването на късия белетристичен жанр, в умението да се поднасят лаконично, пестеливо и прецизно богати и разнообразни жизнени впечатления.

Младият белетрист Коруджиев има свой неповторим свят, в който господствуват доброто и красивото, има свое виждане, свой начин на осмисляне и съпреживяване. Той разказва за обикновени хора и случки по необикновен начин — с облагородяващо, просветляващо познание, с открития на трайни нравствени ценности, на съществени, непреходни истини.

„Всеки човек ти остава по нещо хубаво в запас, та когато те наскърби, да си го припомниш. Тогава обидата бързо изчезва, но хубавото не бива да се хаби, то се прибира за друг случай. А сърцето никога не се ожесточава. . .“ — тези разсъждения на побелелия коректор от разказа „Ще мине време“ са съкровени признания на самия автор, който винаги търси вътрешната светлина у съвременния човек, улавя чистите тонове, красивите багри, благородните помисли, без да изпада в сантименталност и в мечтателна съзерцателност. В разказите му присъствува усещането, че днешните хора незабелязано и неусетно се осъществяват и усъвършенствуват чрез грижата си за околните, чрез труда и любовта, чрез неосъзната всекидневна саможертва и всеотдайност към обществото и към близките си, че те непрестанно култивират и развиват у себе си нуждата от познание и самоопознаване. Почти във всеки негов разказ се говори за светлина, за бленуващо вътрешно просветление, което се постига не само чрез участие в съвременното, но и чрез размисъл, съзерцание и самовглъбеност. „Човек трябва така да живее, че когато умира, да му се струва, че светът без него ще бъде самотен.“ До подобни изводи стигат героите на Коруджиев, когато в душите им настъпи просветление. Това са хора на различна възраст, с различни професии, в различна степен душевно и интелектуално развити. Авторът сякаш няма определени тематични предпочитания, привличат го общочовешки съвременни проблеми и постъпки. Без значение е за него от кои точно социални среди произлизат героите му — важното е да носят нещо необикновено чисто, етично красиво, да се стремят да осмислят по някакъв начин живота си. Те не могат да съществуват с видимото, повърхностното, а с онова трайно нравствено самочувствие, което се създава от чистата съвест, от изпълнения обществен дълг, от съхраненото чувство за собствено достойнство. Когато са слаби и безволеви (Бай Божил от разказа „Мустаканият“ и работникът от „Следите“), те си съчиняват истории, измислят си случки и обстоятелства, в които започват сами да си вярват, за да се измъкнат от страданието и от чувството за вина.

Всички герои на Коруджиев живеят в очакване на нещо хубаво (на кондукторката Вера ѝ се струва, че денят няма да завърши обикновено; мечтателният коректор очаква от всеки свой познат да му се разкрие в нова, благо-

приятна светлина; работниците очакват да видят преродена своята нещастна Джин. . .).

И в пейзажите на разказите от „Ще мине време“ има много светлина, безкрайна и свежа зеленина, както в младежките пориви на младия автор. Късчетата на работното всекидневие преминават край него в неразбираем от пръв поглед поток, но съсредоточеното му анализаторско зрение открива вътрешния смисъл на всяко съвременно съществуване. Тънките му, нежни усещания за хорското страдание, за възвишените стремежи на съвременниците създават в разказите му атмосфера на интензивно духовно горене, на открит нравствен патос въпреки отсъствието на ярки събития, на героични постъпки и драматични морални сблъсъци. Разказите са почти безсюжетни, изградени са върху незапомняща се интрига, с художествено-функционална точност и убеденост на психологическия детайл, подчинен на ясна съвременна идея и определена етична оценка.

Коруджиев знае, че ценното в човешкия характер не е на повърхността, че хубавото е скрито в душата и дори „е малко тъжно“, забулено във всекидневни грижи, неприятности, озлоблени на дребно и лъжлива привидна грубост. Така хубавото той открива в случайно подхвърлената реплика, в погледа, в движението на чувството, в походката, в извивката на гласа, в човешките ръце, които също говорят за характера. . . Белетристът недвусмислено разкрива същността на своята поетика чрез откровенията на един от своите герои, който също пише разкази: „Аз се стремя да покажа по малко от оная мечтателна чистота, дето я има у всеки и във всичко, а лошото прескачам. . . Има нужда от всякакви хора, а сигурно и от едно изкуство, което да търси във всичко най-хубавата му страна. . .“

Когато Коруджиев разшири кръга на жизнените си впечатления от нашето съвремие, когато още повече активизира духовния си контакт с него, той несъмнено ще постигне повече динамизъм и по-дълбока вътрешна конфликтност в повествованието си и ще преодолее опасността от идеализирани представи и преценки на някои моделно-етични категории.

През 1972 г. неговата първа книга с разкази е най-безспорното постижение на най-младата ни белетристика. Тя чувствително се отделя от останалите със зрелостта и мъдростта на житейските си позиции.

Дебютът на Янко Станоев — разказите от книгата „Билет за отиване“ — доказва, че присъствието на разказваческа дарба не е единствена гаранция за творчески успех, че освен нея е нужен жизнен опит и всестранно познание върху съвремението. Янко Станоев безспорно притежава белетристичен талант, рядка и ценна дарба на сладкодумен разказвач, тънък усет за богатството и красотата на художественото слово. Силно впечатление прави неговият ранен професионализъм, опитността и майсторското умение в плавното и стройно композиране, в артистичното улавяне на хумористичния детайл и ловкото му преливане с лирична вълнуваща струя. Много поезия и юношеска чистота има в първата му книжка „Билет за отиване“, увличаща буйна поривистост и подкупваща откровеност. Очарованието, което излъчват разказите му, иде от естествеността и простотата, от красивата опоетизация, която се ражда спонтанно в процеса на преоткриване на света чрез погледа на детето и юношата. Пречистен, просветлен, ароматизиран и ярко обогарен е този свят на автора, в който се оглежда цялото му вътрешно богатство, дълбоко интимното му битие. В същност неговите разкази са последователни фрагменти от една автобиографична повест, от една искрена лирична изповед на поколението, дошло след 9 септември в новия живот. Какво научаваме за това поколение от прозата на Янко Станоев? Как израства един съвременен младеж днес, как се прощава с родното си село и безметежното си детство, с безгрижните гимна-

зиални години, прекарани в романтичен, тих провинциален град, как постепенно възмъжава всред работниците в индустриалния център. . . Разкрива ни се едно ново, свежо светоусещане, една неутолима жажда за опознаване на „големия свят“, една нова юношеска способност да се осмислят по-пълно житейските факти. Завладява ни младежкото усещане за сила, спокойствие, свобода и волност. „От четенето на толкова книги се напълнихме със спокойствие и мъдрост чак до шапките“ — заявяват двамата абитуриенти неудачници, които нито за миг не губят чувството си за сигурност в съвременния живот. Авторът разкрива отвътре очарователния мир на детето и юношата, с тъга и носталгия се разделя с безгрижието, веселието и чистотата на своето собствено минало. Но в погледа му има нещо юношеско, незряло, по детски безгрижно.

Автобиографичната повест на Янко Станоев е изградена повече върху възкресяване и естетизиране на спомена, а по-малко върху непосредствени контакти с обществената действителност. Оттук иде впечатлението за известна камерност, затвореност в кръга на детското и юношеското мислене, за недостатъчно богат жизнен опит. Младият автор се докосва до някои нравствено-етични аспекти в живота на съвременната младеж, но не достига до зрели обществено-социални наблюдения и изводи. Затова е още рано да правим прогнози за развитието му. Безспорната му разказваческа дарба, тънкото му чувство за хумор, свежите му, оригинални възприятия. . . все още не представляват пълна гаранция за големи художествени завоевания. Емоционално наситен и вълнуващ, разказът му понякога е анекдотичен, фрагментарно-повърхностен. В такива случаи поетическата стилизация извисява повествованието, но не може да компенсира идейната анемичност на събитието и отсъствието на зряла, умна мисъл.

Радостно е, че въпреки своята незрелост младият белетрист все пак се стреми да намери социалните аспекти на живота, преживява развитието на съвременното село едновременно с личната си младежка участ, прави интересни наблюдения върху безвъзвратно отлетялото патриархално еснафско минало (в „Свиращ“, „Далечен свят“, „Мотиви за тромпет“). Това вдъхва сериозни надежди, че с натрупване на жизнен опит, познание и мъдрост Янко Станоев ще успее да създаде в бъдещите си книги обхватни художествени обобщения на съвремението, ще навлезе дълбоко в истинските проблеми на бита, психологията, морала, гражданската чувствителност на съвременните хора.

Дебютът на Николай Стоянов е несигурен и плах опит за съвременна интерпретация на младежкия живот. Най-младият от младите ни белетристи се опитва в първата си книжка „Хубав ден за всички“ да разкрие духовния свят и чувствителността на своето поколение, да ни убеди в неговата своеобразна жизненост и перспективност. Намеренията му са похвални, но поради отсъствие на професионална наблюдателност, на богат жизнен опит и творческа вгълбеност художествените резултати на усилията му са все още незадоволителни. Неговите къси разкази и новелата му се възприемат като откъси от старателно воден ученически и студентски дневник. В тях има много искреност и топлота, спонтанен младежки ентусиазъм и непосредственост, но липсва най-главното: познаването на живота — ясната идейна и художествена концепция, дълбокото мисловно и емоционално пресътворяване на отделните факти от действителността на учениците, студентите, войниците, работниците... За тях Николай Стоянов пише с възторжена привързаност и любов, с амбиция да внесе нравствен патос в постъпките и преживяванията им. Неговата защита на моралния облик и етичните позиции на най-младото поколение е и лична самозащита. Но анекдотичната лековатост и повърхностната впечатлителност на автора я лишават от сериозна аргументираност и логическа обоснова-

ност. Единствено в разказа „Мъжко извинение“ и в новелата „Пет чужди дни“ е постигнато по-зряло и съсредоточено вглеждане в живота на младите хора. В атмосферата на славната сондюорска бригада, където господствува девизът „Човек живее за едната чест“, белетристът е доловил нещо типично за съвременния работник, усетил е истинската мъжественост на характера у Талисмана, поставил е на обществена основа важния проблем за човешкото доверие и за болезнено развитото чувство за достойнство у младия човек.

Авторът на „Хубав ден за всички“ е само двадесет и четиригодишен и още не знае какви са точно критериите за човешките ценности, каква морална оценка заслужават различните младежки изяви. . . Позициите му са нестабилни, защото са в процес на създаване; младежкия му поглед се плъзга по видимото, по външната страна на любопитните случки, събитията го влекат и зашеметяват.

В книжката на Николай Стоянов преобладава ведрото, жизнерадостно чувство, обосновано от цялостния оптимистичен мироглед на автора, който живее в героите си чрез радостното очакване на нещо хубаво и важно, което непременно ще му се случи в живота. Безгрижието на младостта, сигурността, която съвременното ни общество създава за младите хора, близостта с колектива, буйното възмъжаване в годините „на голямото влюбване“. . . всички тези характерни за днешното младо поколение белези присъствуват във фрагментарните, свежи впечатления на Николай Стоянов, но тяхното пресъздаване със средствата на съвременната художествена проза е предстояща задача, с която младият автор трябва да се справи в бъдещите си книги. И да преодолее влиянието на Кольо Николов („Влог в Швейцарската банка“) и на Станислав Стратиев („Самотните вятърни мелници“). Известни реминисценции от тези двама автори долавяме и в книжката на Янко Станоев, но той е по-органичен и по-самобитен от Николай Стоянов.

С документалната си правдоподобност и събитийна убедителност се отличават разказите на Димитър Тенчев от първата му книга „И люляци и каски“ — един също така обнадеждаващ дебют, каквито са въобще дебютите на белетристите през 1972 г. Авторът отблизо познава работническия и градски живот, излиза извън тесния кръг на чисто младежките впечатления и успешно разширява тематичния си диапазон. И най-главното: пише само за това, което наистина добре познава и разбира, което дълбоко го е развълнувало и с което е кръвно свързан. Героите му са част от неговото интимно битие, в тях се сливат селското и градското начало, както в собствената душа на писателя. Неровият неусложнен, ясен и разбиращ поглед прониква до примамливия свят на трудовите хора по естествен път, по непринуден начин, без следи от насилие и маниерно изравняване, без интелегентски пози и правоучения. Всичко в тези разкази е неподправено, натурално, напълно правдоподобно и звучи като документалистика. Най-сполучливите между тях („Скок през люляци“, „Следи от тихи стъпки“, „Отсрочка“) се възприемат изцяло като документални късове от съвременната действителност.

Димитър Тенчев е верен на света на трудовите хора, всред които е израснал и за които е събрал твърде богат жизнен материал, чиито ежедневни грижи и радости е съпреживял и изстрадал. Писателят Любен Дилов вярно е доловил най-характерната особеност на младия белетрист. Той отбелязва в своя кратък предговор към книжката: „Затова също Тенчев не пише за работниците нито от висотата на технократа, нито със сиромасомилското умиление на литературния полуинтелигент. Героите в книгата му са част от неговото лично всекидневие с всичкото добро и лошо, което носят в себе си.“

За съжаление Димитър Тенчев не се е осмелил да подчини виденото и преживяното на някои свои собствени, оригинални и ярки художествени кон-

цепции, прекалено деликатно и несигурно изявява авторските си морално-етични оценки, приглушено и дискретно загатва за творческите си позиции. Вероятно липсата на достатъчна професионална обиграност го стеснява. В същност отсъствието на достатъчно твърди и определени морално-етични позиции, на категорично, оценъчно отношение към описваните жизнени явления и към поведението на героите е общ недостатък за повечето белетристични дебюти през последните две години. Тук съзираме опасност от безразличие, от известна апатия и самодоволство — най-коварните врагове на всеки талант. И понеже става дума за млади таланти, тревогата ни е още по-голяма. Недостатъчно активната авторска намеса в повествованието на повечето млади творци може по-нататък да доведе до литературен херметизъм, до вътрешна изолация от живота, от големите и светли идеи на нашето време. На повече млади белетристи липсват романтиката на идеала, огънят на революционната мечта, размахът на мощното творческо въображение. Най-често те рисуват безметежно детство, осигурена младост, спокойна атмосфера на съзидателен труд. Ония от тях, които поставят истински социални проблеми, които излизат от трасето на Кольо Николов и инфантилната млада проза отпреди няколко години, заслужават специално насърчение и подкрепа. В същност те са именно надеждната нова смяна в българската белетристика.

Забелязва се в най-младата ни художествена проза известно еднообразие в описанието на юношеството, казармата, студентските години. Ония от младите белетристи, които вече излизат от този затворен тематичен кръг, имат и най-значителни постижения. Това са Любен Петков, Станислав Стратиев, Владимир Зарев, Георги Марковски, Рашко Сугарев и Димитър Коруджиев. При тях автобиографичността, която е характерна за днешната ни млада проза, отбелязва едно видимо идейно, житейско и творческо умъдряване, което се извършва успоредно с възмъжаването на младия герой, на юношата и момчето. Израстване, предизвикано най-често от сблъскването на героя с пошлостта и еснафщината в живота на възрастните. Най-често оттук се раждат конфликтите, новите морално-етични проблеми на съвременната младеж, която търси своето място в живота във времето на житейската стабилизация, на фона на дълбоките социални изменения и революционни преобразования на съвременността.

Избягвайки вариантното самоповторение, най-талантливите и зрели млади белетристи вече трябва смело да навлязат в света на идеите, да обогатят традиционната градска и селска тематика на съвременната ни литература с виждането на новата генерация. И да наложат своите нови концепции, критерии и граждански позиции.

Младата ни проза през последните две години е психологически по-вглъбена, по-искрено изповедна и приближена до социалната проблематика на съвременността. В нея се забелязват положителни, гравивни тенденции — за завършени художествени и идейни резултати още не можем да говорим, защото споменатите млади белетристи са в процес на оформяне. При някои от тях субективността на младежкото виждане е почти преодоляна — тях критиката е длъжна да насърчи в навлизането им в съвременната тема. И едновременно с това да ги предпази от разпиляност и всеядност. Нахлувайки в проблемите на съвременността, те трябва да се доверяват повече на творческата си интуиция, да пресяват свежите си жизнени впечатления, да правят своя индивидуален творчески подбор. Той е особено необходим за това ново, надеждно поколение, на което принадлежи утрешният ден на нашата художествена проза.